
Da danske leger forhandlet bort plikten til å redde liv

I TIDLIGERE TIDER

BJØRN BACKE

bjbac@online.no

Bjørn Backe er dr.med., spesialist i fødselshjelp og kvinnesykdommer, professor emeritus og tidligere overlege ved Kvinneklinikken, St. Olavs hospital.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

JOHN-ARNE SKOLBEKKEN

John-Arne Skolbekken er dr. philos., psykolog og professor emeritus i helsevitenskap ved Institutt for samfunnsmedisin og sykepleie, NTNU. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Om lag 250 000 sivile tyskere flyktet til Danmark de siste månedene av andre verdenskrig. Mange var syke og medtatte. Likevel bestemte Den danske legeforeningen at danske leger ikke skulle gi medisinsk hjelp. Det bidro til at 13 000 tyske flyktninger, blant dem 7 000 barn, døde.



Tyske flyktninger innkvartert i Gladsaxe Idrætspark. Foto: Ukjent fotograf / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

Da tyskernes østfront brøt sammen og Den røde armé rykket fram mot slutten av andre verdenskrig, flyktet den tyske sivilbefolkningen i panikk. Noen av dem klarte å komme seg med skipene som evakuerte sårede soldater til nordtyske havner og Danmark. Fra februar til mai 1945 kom rundt 250 000 flyktninger over den danske grensen, flertallet av dem kvinner og barn.

Danske myndigheter protesterte mot å ta imot flyktningene og overlot til den tyske okkupasjonsmakten å håndtere situasjonen. Tyskerne rekvirerte skoler, idrettshaller, forsamlingslokaler og lignende for å huse flyktningene. De sørget også for rasjoneringskort og dagpenger til flyktningene som på dette tidspunktet kunne bevege seg fritt og handle i butikker (1, 2).

Tyske militærpsykehus ble raskt overfylt av sårede soldater. Derfor ba tyskerne om medisinsk bistand. Men motstanden mot å yte helsehjelp til de tyske flyktningene var sterk, både i den danske regjeringen og blant danske leger. 8. mars 1945 skrev formannen i Den Almindelige Danske Lægeforening til lokalforeningene at det var tyske leger som skulle gi legehjelp til flyktningene, og at «danske læger intet skal have med dem at gøre» (1–3).

Dødelighet blant flyktningene

I løpet av noen få måneder i 1945 døde flere tyske flyktningbarn på dansk jord enn det samlede antallet dansker som døde som følge av krigen (3). Minst 13 000 tyske flyktninger mistet livet, og omtrent 7 000 av dem var barn under fem år. To tredjedeler av disse var under to år, og 80 % av spedbarna døde (4). De fleste dødsfallene skjedde fram til kapitulasjonen 5. mai 1945. Barnedødeligheten avtok etter hvert, fordi det var få små barn igjen.

«I løpet av noen få måneder i 1945 døde flere tyske flyktningbarn på dansk jord enn det samlede antallet dansker som døde som følge av krigen»

Diagnosefordelingen til flyktningbarna som unntaksvis ble behandlet på danske sykehus, tyder på at de fleste dødsfallene skyldtes underernæring, dehydrering og infeksjoner som kunne vært unngått med vanlige hygienetiltak eller behandlet med god prognose (3). Hvor mange liv som gikk tapt på grunn av danske myndigheters og Den danske legeforenings avvisende holdning til å bistå med medisinsk hjelp, er uvisst (1, 3, 4).

GERMANISERING



OG SÅ SKAL VI ALLIGEVEL
HAVE MEDLIDENHED MED DERES
FLYGTNINGE!

Illegal plakat med teksten «Germanisering – og så skal vi allikevel ha medlidenhet med deres flyktninger?». Plakaten viser en tegning av en tysk nazist som slår en bundet danske. Illustrasjon: Ukjent kunstner / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

Danske myndigheter gav direktiver om at fødsler, dødsfall, dødsattester og meldepliktige sykdommer blant flyktningene ikke skulle rapporteres og ikke registreres i dansk helsestatistikk (3). Dersom de offentlige legene fikk meldinger, skulle de oppbevares, men ikke innberettes til myndighetene, og man skulle ikke aktivt innhente informasjon. Det var ikke nødvendig hverken å syne tyske lik eller utstede dødsattester.

Derfor er de offisielle tallene for dødsfall sannsynligvis for lave. Den danske legen og historikeren Kirsten Lyloff skriver lakonisk: «Dette er visst den eneste gang i nyere tid at over 13 000 mennesker dør i Danmark uten at noen har registrert hva de døde av» (3). Mange mangler egen grav, og de navnløse gravene med døde småbarn taler sitt eget språk (5), skrev den tyske journalisten Manfred Ertel (forfatters oversettelse).

Etter kapitulasjonen ble tysk militærpersonell raskt returnert til Tyskland, men de sivile flyktningene ble samlet i leirer, med vakter som hadde ordre om å skyte hvis noen nærmet seg piggrådgjerdet. Flyktningene kunne ikke arbeide utenfor leirene, og omgang med danskene var forbudt. Tyske militære leger og sykepleiere ble holdt tilbake i Danmark og satt til å ta seg av krigsflyktningene. Flyktningene hadde arbeidsplikt, de organiserte selv matlaging og renhold, helsestell, undervisning og skolevirksomhet (1, 2).

Repatrieringen skulle ta lang tid. Tyskland lå i ruiner, og de allierte vurderte at flyktningene ville ha det bedre i Danmark enn i hjemlandet. At de tyske østområdene ikke lenger var tyske, gjorde også repatriering vanskelig (1). De siste flyktningene forlot Danmark i 1949.

«En fredelig okkupasjon»

Situasjonen i Danmark på slutten av krigen kan være med på å forklare hvorfor kvinner og barn fra nabolandet ikke fikk medisinsk hjelp og deretter ble sperret inne i fangeleirer i flere år. Danmark forble nøytralt under tysk okkupasjon, og de første krigsårene fungerte det politiske styret som før (6). Stemningen i landet vendte seg imidlertid i økende grad mot tyskerne på slutten av krigen. Motstandskampen de siste to krigsårene var intens, men mindre organisert og langt mer brutal enn den norske (7).



Flyktningleiren i General Motors A/S fabrikker, København. Foto: Ukjent fotograf / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

Høsten 1943 ble Danmarks Frihedsråd etablert av motstandsgruppene for å koordinere motstandsarbeidet. Da økte omfanget av sabotasjeaksjoner og likvideringer. I alt ble 400 nazister, tyskere eller medløpere drept av motstandsbevegelsen (7). På grunn av sabotasjeaksjoner, streiker og uro i flere byer krevde okkupasjonsmakten at danskene innførte unntakstilstand, særdomstoler og dødsstraff for sabotasje. Regjeringen nektet å etterkomme dette og gikk av i august 1943. De to siste krigsårene ble dansk forvaltning ledet av departementssjefene, uten formell politisk ledelse (7). Høsten 1944 ble hele den danske politistyrken arrestert etter å ha motsatt seg tysk ordre om økt innsats for å hindre sabotasje. De fleste kom seg unna, men 2 000 danske politifolk ble sendt til konsentrasjonsleirer i Tyskland (1).

«Den sterke antityske holdningen som utviklet seg, var både en reaksjon på tyskernes terroraksjoner og en bevisst dyrkning av patriotiske holdninger for å sikre at landet etter krigen skulle regnes blant de allierte»

Den sterke antityske holdningen som utviklet seg, var både en reaksjon på tyskernes terroraksjoner og en bevisst dyrkning av patriotiske holdninger for å sikre at landet etter krigen skulle regnes blant de allierte. Illegale aviser førte våren 1945 en antimedlidenhetskampanje mot flyktningene, med paroler som «Medlidenhed med Tyskere er Landsforræderi». I disse ble flyktningene omtalt som parasitter» (1). Frihedsrådet, som mange oppfattet som en skyggeregjering, bekjentgjorde at det ikke var danskenes oppgave å hjelpe de tyske flyktningene og at det ikke skulle forhandles om dette (1).

I februar 1945 ble fire sykehusleger i Odense oppsøkt i sine hjem og skutt foran sine familier. En måned senere ble ytterligere to leger myrdet. Drapene ble utført av en dansk terrorgruppe, på ordre fra Gestapo (1). Disse vilkårlige represaliedrapene påvirket sterkt legenes holdninger til å hjelpe flyktningene.

Danske legers rolle

Den Almindelige Danske Lægeforening forhandlet sammen med Udenrigsministeriet om å gi flyktningene medisinsk hjelp, under forutsetning av at danske politifolk som satt i tyske konsentrasjonsleire, ble løslatt (1–3). Hvis tyskerne etterkom dette, ville danske leger «tilbyde at yde tyske civilflygtninge lægehjelp på samme vilkår og i samme omfang som til den danske befolkning». I et medlemsbrev 12. mars 1945 skrev legeforeningen at legene inntil 25. mars som en midlertidig ordning kunne gi legehjelp ved visse tilstander, som epidemiske sykdommer, fødsler og akutte tilfeller som krevde kirurgisk behandling (1, 3, 4).



Flyktningleiren i General Motors A/S fabrikker, København. Gammel halm brennes for avlusing. Foto: Ukjent fotograf / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

«Tyskerne forsøkte flere ganger å legge inn dødssyke spedbarn på sykehus, men ble avvist fordi dette ikke var omfattet av denne midlertidige avtalen»

Tyskerne forsøkte flere ganger å legge inn dødssyke spedbarn på sykehus, men ble avvist fordi dette ikke var omfattet av denne midlertidige avtalen (1, 3). Dansk Røde Kors avslo også å gi hjelp til syke og underernærte småbarn, under henvisning til at den generelle opinionen i Danmark ville være sterkt imot at de ga hjelp til tyskere (1, 3).

Da fristen utløp, var politifolkene løslatt. Legeforeningens formann ønsket en mer human linje, men endret standpunkt etter sterk kritikk (1, 4). Foreningens styre besluttet enstemmig at den midlertidige ordningen fra 12. mars med nødhjelp til flyktningene skulle opphøre og at man heretter ikke ville gi medisinsk hjelp til flyktningene. I medlemsbrev 26. mars het det at de på grunn av de herskende forhold ikke «kunne medvirke ved organisation af nogen form for lægehjelp til tyske civilflygtninge» (1, 3, 4).

Indenrigsministeriet i Danmark fulgte opp som sykehuseier og ga beskjed til sykehusene om at tyske flyktninger skulle behandles på tyske sykehus, men at de som led av tyfus, paratyfus, dysenteri eller flekktysus, og i tilfeller hvor det forelå overhengende livsfare, kunne tas imot på danske sykehus for å forhindre smitte (1, 3, 4). På dette tidspunktet, i slutten av mars 1945, var det bare kommet 30 000–40 000 flyktninger. I løpet av de neste ukene kom det over 200 000 flyktninger til København, men da var døren til det danske helsevesenet stengt (4).

Fortielsen

Historien om de tyske krigsflyktningene var lenge lite kjent og lite omtalt i Danmark. Den herskende konsensus var at danskene hadde behandlet de tyske flyktningene på en etter samtidens forhold human og ordentlig måte (3). Først i 1981 kom Arne Gammelgaards bok der tidligere tyske flyktninger fortalte om livet i flyktningleirene (8). Historikeren Henrik Havreheds avhandling *De tyske flygtninge i Danmark 1945–1949* fra 1987 er det første danske faghistoriske bidraget (2). I begge publikasjonene beskrives forhandlingene om bistand til flyktningene og legeforeningens rolle. Dødeligheten blant flyktningene refereres, men uten analyse eller diskusjon (2, 8). Havrehed oppsummerer sin avhandling ved å sitere et utsagn om «at man vel ikke i historien finder et land, der har givet en tidligere fjendes pårørende en bedre behandling end den, danskerne gav de tyske flygtninge» (2).



Tyske soldater begraver tyske flyktninger på Vestre kirkegaard, København. Foto: Ukjent fotograf / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

Først da Kirsten Lylloff i 1999 publiserte artikkelen *Kan lægeløftet gradbøjes?* ble det satt fokus på dødeligheten blant flyktningbarna (3). Dette utløste en debatt om flyktningene virkelig ble behandlet på en human måte og om de legeetiske aspektene ved avgjørelsen om å nekte en gruppe mennesker medisinsk hjelp. Daværende formann i den danske legeforeningen Torben Pedersen fastslo at mange liv kunne vært reddet hvis flyktningbarna hadde fått normal legebehandling, og at legeforeningens handlinger i 1945 definitivt ikke var noe å være stolt over (9).

Også på tysk side var det i mange år liten oppmerksomhet rundt det som skjedde (5). I en bok fra 2005 beskrives ankomsten til Danmark, livet i flyktningleirene og repatrieringen, men uten analyse og diskusjon (10). To tyske faghistorikere har vært kritiske (11, 12). Elisa Mariëlle Herzigs viktigste ankepunkt er at den danske

forvaltningen nektet å sørge for nødvendig hjelp da skipene med flyktninger kom (12). Videre førte unødvendig streng innesperring og overvåkning til at flyktningene oppfattet seg som straffanger, og boforholdene i leirene var unødvendig primitive. Michael Schultheiss argumenterer i artikkelen *Ob man an die kleinen Kinder gedacht hat...?* (Tenkte man på de små barna...?, redaksjonens oversettelse) for at alle i Danmark, så vel dansker som tyskere, kjente til flyktningenes elendige tilstand (11). Motstandsbevegelsen bærer gjennom sin holdningskampanje et betydelig ansvar for at flyktningene ikke ble behandlet på en humanitær måte, mener han. I tillegg politiserte Den danske legeförening flyktningene ved å bruke dem som forhandlingskort. Departementssjefene forsto at det ikke ville være støtte i befolkningen for en humanitær linje, og tok med på kjøpet at avgjørelsen om ikke å gi bistand ville medføre mange dødsfall. Schultheiss understreker imidlertid at det i første rekke var tyske myndigheter som sviktet. Eksempelvis ble ikke tysk terror redusert på et tidspunkt da tyskerne var avhengig av dansk velvilje, heller tvert imot. Uenighet mellom den tyske militære ledelsen og den tyske sivile ledelsen på slutten av krigen bidro også til manglende tysk innsats (1, 11).



Tyske flyktninger ved Station Lyngbyvej (nå Ryparken), mai 1945. Foto: Ukjent fotograf / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

Ikke glemme

Det var vanskelig å tale flyktningenes sak i 1945, men som Lylloff skriver: «Det er vel i virkeligheden i sådanne situationer, at lægeløftet skal vise sin værdi» (3). Legenes egen organisasjon, legeföreningen, tør være den viktigste vokteren av de legeetiske normene. Det som skjedde med de tyske flyktningene i Danmark viser at legeløftet i praksis ikke fungerte som et kategorisk imperativ, selv om noen stilte spørsmål ved den vedtatte praksisen.

«Det som skjedde med de tyske flyktningene i Danmark viser at
legeløftet i praksis ikke fungerte som et kategorisk imperativ»

Danskenes unnlatelser var langt fra de verste ugjerninger som ble begått av leger under andre verdenskrig. Tyske legers ugjerninger under krigen ledet til utviklingen av en universell standard for medisinsk etikk: Genèveerklæringen fra 1948, som siden er revidert og supplert en rekke ganger (9). Året før hadde straffeprosessen mot den tyske naziledelsen ført til utviklingen av Nürnbergkodeksen, som seinere er videreutviklet gjennom Helsinkideklarasjonen (13, 14).

Historieskrivingen om tyske flyktninger i Danmark kom sent og var i hovedsak beskrivende. Det kan reflektere at dette er hendelser man har vegret seg for å ta tak i, men forhåpentligvis kan nye og mer forklarende historiestudier komme framover. I Danmark har dette kapittelet i dansk krigshistorie fått mer oppmerksomhet de siste årene. TV-dokumentaren *Kun en tysker* ble publisert i 2005. I 2020 kom historikeren Thomas Harders bok *De uønskede*, et omfattende referanseverk som nå er kommet i fire opplag (1). Spillefilmen *Når befrielsen kommer* fra 2023 omtales som en publikumssuksess i Danmark.



Tyske flyktninger forlater Padborg-leiren. Foto: Ukjent fotograf / Nationalmuseet, Danmark / I offentlig eie

Museet Flugt, Refugee Museum of Denmark, ble åpnet i 2022 i Oksbøl i Vest-Jylland. Her lå den største tyske flyktningleiren med over 35 000 flyktninger. Hensikten bak opprettelsen av museet er at historien om de tyske flyktningene ikke skal forties og glemmes, men tjene som kilde til refleksjon (15).

LITTERATUR

1. Harder T. *De uønskede. De tyske flygtninge i Danmark 1945-49*. København: Gyldendal, 2020.
2. Havrehed H. *De tyske flygtninge i Danmark 1945-1949*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1987.

3. Lylloff K. Kan lægeløftet gradbojes? Dodsfall blandt og lægehjælp til de Tyske flygtninge i Danmark, 1945. *Hist Tidsskr* 1999; 99: 33–68. [PubMed]
4. Lylloff K. Lægeforeningens dilemma. *Bibl Laeger* 2003; 195: 203–33.
5. Ertel M. Stumme Steintafeln. *Der Spiegel* 8.5.2005
<https://www.spiegel.de/politik/stumme-steintafeln-a-2ffac892-0002-0001-0000-000040325388> Lest 26.10.2025.
6. Dahl HE, Kirchhoff H. Okkupasjon -dansk og norsk. I: Dahl HF, Kirchhoff H, Lund J et al, red. *Danske tilstander norske tilstander 1940-45*. Oslo: Forlaget Press, 2010.
7. Kjeldbæk E. Moteliten: Den danske motstandsbevegelsens opprinnelse og sammensetning. I: Dahl HF, Kirchhoff H, Lund J et al, red. *Danske tilstander norske tilstander 1940-45*. Oslo: Forlaget Press, 2010
8. Gammelgaard A. Mennesker i malstrøm. *Tyske flygtninge i Danmark 1945-49*. Herning: Systime, 1981.
9. Pedersen T. Lægeløftet kan ikke gradbøjes. *Ugeskr Laeger* 1999; 161: 3532–3.
10. Mix KG. *Deutsche Flüchtlinge in Dänemark 1945-1949*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2005.
11. Schultheiss M. Ob man an die kleinen Kinder gedacht hat...? Die Verhandlungen über medizinische Hilfe für deutsche Flüchtlinge in Dänemark am Ende des Zweiten Weltkriegs. *NORDEUROPAforum* 2009; 19: 37–59.
12. Herzig EM. *Deutsche Flüchtlinge aus Ostpreussen in Dänemark 1945-1949*. Baden-Baden: Tectum Verlag, 2023.
13. Didriksen J. Nürnbergkodeksen. *Tidsskr Nor Legeforen* 2022; 142. doi: 10.4045/tidsskr.22.0395. [CrossRef]
14. Ruyter KW, Førde R, Solbakk JH. *Medisinsk og helsefaglig etikk*. 3. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2014.
15. Flugt, Refugee museum of Denmark. <https://flugtmuseum.dk/> Lest 26.10.2025.

Publisert: 15. desember 2025. *Tidsskr Nor Legeforen*. DOI: 10.4045/tidsskr.25.0218

Mottatt 26.3.2025, første revisjon innsendt 17.6.2025, godkjent 3.11.2025.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 9. september 2026.